

Martin GAREK

Slovensko-poľské vzťahy od Mníchova 1938 po inkorporáciu odstúpených území

GAREK, Martin: The Slovak-Polish relations from Munich 1938 until incorporation of retracted territories. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 365-378.

Author in his work is trying to reveal the reception of the Slovak-Polish relations in period 1938 – 1939. He mentions the particular aspects that followed and formed this relation. He retains geopolitical situation in the Middle Europe in time of Munich conference in September 1938 till December 1939. He regards mostly political contacts between leaders of both neighbouring nations and their efforts towards cooperation. Author suggests also external circumstances, which influenced their cooperation.

Slovensko-poľské vzťahy, respektíve československo-poľské, sa v medzi-vojnovom období vyvíjali značne problematicky¹. Boli poznačené vzájomnou nedôverou, zápasom o hegemoniu v strednej Európe a rozdielnou zahraničnou politikou. Nepriaznivo do vzájomných vzťahov zasiahla aj otázka teritoriálnej príslušnosti Tešínska, pripravovaný plebiscit na Orave a Spiši a rozhodnutie Rady desiatich o rozdelení sporných území. Kým Česi boli spokojní so získaním Tešínska na základe hospodárskych záujmov, Slováci prišli o slovenské dediny na Orave a Spiši. Poliaci taktiež chápali rozhodnutie zo Spa ako českú perfídnosť. Počas celého trvania prvej republiky nedošlo medzi obidvoma susedmi k zblíženiu napriek snahám z obidvoch strán. Vzťahy

1 K otázke slovensko-poľských vzťahov v sledovanom období mimo iných: BYSTRICKÝ, Valerián – DEÁK, Ladislav: Od Mníchova k rozbitiu Česko-Slovenska. In: *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava 2004, s. 199-239. Mníchovská dohoda cesta k destrukcii demokracie v Evropě. Ed.: Jan Němeček. Praha 2004. ČARNOGURSKÝ, Pavol: 6. október 1938. Bratislava 1993. BIELOVODSKÝ, Andrej: Severné hranice Slovenska. Bratislava 1946. KAMIŇSKI, Marek K. – ZACHARIAS, Michał J.: *Politika zagranicza II Rzeczypospolitej 1918 – 1939*. Warszawa 1987. CZAJKA, Wojciech: Politické aspekty v poľsko-slovenských vzťahoch v rokoch 1927 – 1938. In: *Historický časopis* 35, 1987, č. 2, s. 229-255. ANDRÁŠ, Matej: Severný Spiš v politických, vojenských a diplomatických aktivitách medzi rokmi 1918 – 1947. In: *Terra Scepusiensis*. Levoča; Wrocław 2003, s. 853-873. ORLOF, Ewa: *Dyplomacja Polska wobec sprawy*

medzi obidvoma susednými štátmi sa vyostrili v roku 1932 keď sa stal ministrom zahraničných vecí Poľskej republiky Józef Beck. Beck zastával radikálnejší antifrancúzsky a antičeskoslovenský postoj než ktorýkoľvek jeho predchodca.² Kým v dvadsiatych rokoch bola snaha o spoločnú spoluprácu najmä na strane Poľska, v úsilí o posilnenie svojho postavenia voči sovietskemu Rusku, v tridsiatych rokoch bola iniciatíva o zmierenie na strane Československej republiky, ktorá hľadala v Poľsku spojencu proti rastúcemu nemeckému expanzionizmu.

V roku 1938 spolu s požiadavkami sudetských Nemcov o autonómiu vystúpili so svojimi predstavami aj obyvatelia Podkarpatskej Rusi a samozrejme aj Slováci. V rámci slovenského politického spektra najvýraznejšie pozície autonomizmu zaujala Hlinková slovenská ľudová strana. Po anexii Rakúska v marci 1938 sa dostalo na rad Československo. Poľsko, informované Hitlerom o jeho plánoch s republikou, zaktivizovalo svoju zahraničnú politiku v strednej Európe a zvlášť voči Československu.³ Svoju pozornosť upriamilo na viacero aspektov: na jednej strane podporovalo autonomistické hnutia na Slovensku a na druhej strane intenzívne spolupracovalo s Maďarskom. Vtedajšia poľská diplomacia mala jeden stále aktuálny cieľ: snahu dostať sa do susedstva s Maďarskom, tzv. spoločnou poľsko-maďarskou hranicou. Pokiaľ išlo o Slovensko, uvažovalo sa o jeho zlúčení s Poľskom, alebo o vytvorení „nárazníkového“ štátu s bližšie neurčeným stupňom samostatnosti s výhradami istej kontroly buď len poľskej, alebo spoločnej poľsko-maďarskej.⁴ O postoji Poľska k slovenským autonomistom výrečne vypovedajú aj okolnosti pri príležitosti dvadsiateho výročia podpísania Pittsburskej dohody. Viac než stočlenná delegácia slovenských organizácií zo Spojených

słowackiej w latach 1938 – 1939. Kraków 1980. KUPIECKI, Robert: Polityka zagraniczna Polski 1918 – 1994. Warszawa 1995. ŽUDEL, Juraj: Utváranie hraníc Slovenska. In: Slovenská archivistika XXX, 1995, č. 2, s. 222-234. KLIMKO, Jozef: Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Bratislava 1980. DEBICKI, Roman: Foreign policy of Poland 1919 – 1939 : from the rebirth of the Polish Republic to World WarII. New York 1962. KOWALCZYK, Julian: Spisz podczas II. wojny światowej i w pierwszych latach powojennych. In: Terra Scepusiensis. Levoča; Wrocław 2003, s. 905-925. MŮŠ, František: Roky 1918 – 1939 na severnom Spiši. Bratislava 1944.

2 BARTLOVÁ, Alena: Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919 – 1938. In: Historický časopis 20, 1972, č. 3, s. 374.

3 DEÁK, Ladislav: Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1938 – 1939. Bratislava 1991, s. 115-135.

4 BATOWSKI, Henryk: Z poľsko-slovenských vzťahov v období rokov 1931 - 1939. In: Historické štúdie XV. Bratislava 1970, s. 230-231.

štátov s kópiou Pittsburskej dohody priletela 26. mája 1938 do Gdynie. Ví-tali ju dve delegácie. Oficiálnu viedol československý vyslanec vo Varšave Dr. Juraj Slávik, neoficiálnu tvorili členovia HSEŠ vedení Budayom a Sidorom. Neoficiálnej delegácii sa venovala väčšia pozornosť a sympatie než ofi-ciálnej. Poliáci dokonca v prítomnosti Dr. Slávika hovorili o Československu ako o fikcii.⁵

Udalosti septembra 1938 priniesli na scénu spolu s otázkou sudetských Nemcov aj nové územné požiadavky zo strany Poľska. Tieto boli sprvoti pre-zentované voči Tešínsku so snahou odčiniť jeho odstúpenie z roku 1920.⁶ Voči územiu Slovenska nemalo Poľsko pred Mníchovom žiadne oficiálne po-žiadavky, keďže Beck rátal s autonómiou Slovenska v rámci Maďarska a ne-chcel oslabiť polonofílske krídlo v ľudovej strane. Ministerstvo zahraničných vecí vo Varšave prijalo názor, že Československo je odsúdené na zánik a tam sa skoncentruje úder Nemecka. Mysleli si, že pri tejto príležitosti možno zís-kať nielen Tešínsko, ale aj posilniť baltické pozície, vplyv v Maďarsku, Ru-munsku a zvlášť na Slovensku.⁷ Septembrové udalosti vyvolávali medzi ko-aličnými predstaviteľmi Československej republiky určitú neistotu. Podobná bezradnosť sa prejavovala aj medzi vedúcimi predstaviteľmi HSEŠ, ktorí sa obávali maďarského revizionizmu. V tomto ovzduší, predstavitelia HSEŠ sú-hlasili s deklaráciou strany o únii Slovenska s Poľskom v prípade vojenského konfliktu s Nemeckom a rozpadu republiky. Deklaráciu odovzdali Jozef Tiso a Karol Sidor poľskému vyslancovi v Prahe Kazimierzovi Papeému dňa 28. septembra 1938.⁸ Táto deklarácia sa vzhľadom na zavedenie blokády Poľska voči Československu do Varšavy dostala až 30. septembra, teda v čase keď už mníchovská konferencia rozhodla o osude Československa.⁹ Situácia sa vyvinula iným smerom.

Zvolanie konferencie štyroch mocností do Mníchova sa stretlo s nevôľou Varšavy. Beckovi prekážalo, že sa rokovani nezúčastní aj Poľsko, čím stratilo

5 ČELOVSKÝ, Bořivoj: Mníchovská dohoda 1938. Ostrava 1999, s. 188. DEÁK, Ladislav: ref. 3, s. 132-133. ORLOF, Ewa: Kwestia słowacka w roku 1938 i stosunek do niej polskiego MSZ. In: Rok 1938 : Aneksja Austrii i Monachium. Prace historyczne, zeszyt 83, Studia polono-danubiana et balcanica II. Kraków 1987, s. 88.

6 ČELOVSKÝ, Bořivoj: ref. 5, s. 349-351.

7 PUŁASKI, Michał : Konferencja w Monachium a Polska. In: Rok 1938 : Aneksja Austrii i Monachium. Prace historyczne, zeszyt 83, Studia polono-danubiana et balcanica II. Kraków 1987, s. 59.

8 ČARNOGURSKÝ, Pavol: Deklarácia o únii Slovenska s Poľskom z 28. septem-bra 1938. In: Historický časopis 16, 1968, č. 3, s. 415.

9 DEÁK, Ladislav: ref. 3, s. 147.

možnosť presadzovať svoju koncepciu vývoja ČSR. Poľsko svoje požiadavky na Tešínsko začalo presadzovať už v čase konania mníchovskej konferencie.¹⁰ Maďarské a poľské nároky boli zahrnuté i do samotnej Mníchovskej dohody, ktorá v dodatkoch určovalo Československu povinnosť, aby do troch mesiacov vyriešilo cestou dohody problém poľských a maďarských menšín.¹¹ Úradná správa ministerstva vnútra o výsledku konferencie prišla do Bratislavy 30. septembra 1938 o štvrtej hodine ráno. Ministerstvo upozorňovalo, že dohoda z Mníchova „*sa netýka Slovenska a neboli reči o odstúpení nášho územia Poľsku a Maďarsku*“.¹² Táto informácia sa ukázala nepravdivou.

Poľská republika nebola spokojná s rozhodnutím Mníchova, lebo Slovensko a Podkarpatská Rus – hlavný spojovací článok, cez ktorý si poľská politika chcela preraziť cestu do Podunajska – zostávali súčasťou republiky. Poľská politika bola nútená modifikovať svoje predchádzajúce plány na existenciu autonómneho Slovenska v rámci Maďarska a začala presadzovať vytvorenie samostatného slovenského štátu pod poľským protektorstvom. Vedúci politického oddelenia T. Kobylański dňa 4. októbra 1938 vyhlásil: „*Teraz už nemožno presadzovať koncepciu pripojenia Slovenska k Maďarsku, ale treba postupovať vo smere nezávislého Slovenska a poskytnúť mu garancie so všetkými atribútmi.*“¹³ Po 6. októbri nastalo v poľskom tábore sklamanie. Ľudáci sa postavili za štátny dualizmus a, nie ako myslel, Beck, za rozbitie štátu. V odpovedi na túto situáciu začali sa v poľskej tlači objavovať požiadavky aj na územné zisky na úkor Slovenska.¹⁴ Dňa 8. októbra 1938 Varšava pretvorila svoj konzulát v Bratislave na generálny konzulát, čo bolo zo strany HŠES prijaté s konštatovaním, že Poľsko sa stavia za Bratislavu, za Slovensko.¹⁵ Poľsko začalo už koncom

10 30. septembra krátko pred polnocou, odovzdal poľský vyslanec Papeč pražskej vláde nótu s ultimátom požadujúcim odstúpenie Tešínska do 1. októbra 12:00. Praha toto ultimátum prijala a 2. októbra začala okupácia Tešínska. ČELOVSKÝ, Bořivoj: ref. 5, s. 380.

11 VESELÝ, Zdeněk: Československá zahraniční politika 1914 – 1945 (Dokumenty). Praha 2000, s. 183-186.

12 Slovenský národný archív (ďalej len SNA), Bratislava, fond Krajinský úrad (KÚ), kart. 236, č. 62.632.

13 DEÁK, Ladislav: Poľské územné nároky voči Slovensku v roku 1938. In: Historický časopis 39, 1991, č. 1, s. 13. ORLOF, Ewa: Kwestia słowacka w roku 1938 i stosunek do niej polskiego MSZ. In: Rok 1938 : Aneksja Austrii i Monachium. Prace historyczne, zeszyt 83, Studia polono-danubiana et balcanica II. Kraków 1987, s. 93.

14 Beck dal Papeému inštrukcie v zmysle, že ak Slovensko zostane súčasťou republiky, potom poľské nároky budú maximálne. V prípade, že Poľsko povedie rokovania so samostatnou slovenskou vládou, budú požiadavky minimálne. DEÁK, Ladislav: ref. 13, s. 16-17.

prvého októbrového týždňa 1938 vystupovať s požiadavkami voči Slovensku, konkrétne v oblasti Oravy a Spiša. Zo strany HSĽS sa to stretlo s bolestným prevrpením, keďže neočakávali z poľskej strany žiadne požiadavky a pripravovali sa na rokovania s Maďarskom ohľadne južných hraníc. Svoje nároky Poliaci prezentovali len ako malé korektúry hraníc v záujme lepšej komunikácie. Tieto požiadavky odovzdala Varšava diplomatickou cestou bratislavskej vláde, pričom ústrednú vládu v Prahe informovala, že celú záležitosť usporiada so slovenskou vládou v Bratislave.¹⁶ Riešením sporu bol poverený Karol Sidor. Tento v dňoch 19. – 21. októbra podnikol cestu do Varšavy s úmyslom zachrániť, prípadne zmeniť rozhodnutie poľskej vlády. Tejto návšteve bola zo slovenskej strany venovaná značná pozornosť. Sidor po rokovaníach s viacerými predstaviteľmi poľskej vlády, medzi inými aj s Beckom, dospel k názoru, že Varšava ide iba o nepatrné hraničné korektúry a že „*Poliaci nechcú zo Slovenska ani jednej duše ani územia*“¹⁷. 25. októbra 1938 došlo k zmene poľského postoja. V tento deň Józef Beck poslal slovenskej vláde v Bratislave nótu, ktorá rozširovala doterajšie požiadavky o územia v okolí Čadce, časti tatranských končiarov, Javoriny a ďalších drobných korektúr hranice v prospech Poľska. Bratislava tieto požiadavky odmietla, avšak súčasne oznámila, že sa nevyhýba rokovaniam o úprave hraníc, ale pri plnom rešpektovaní etnického princípu.¹⁸ Odmietnutie sa stretlo vo Varšave s nevôľou a Beck začal vyvíjať nátlak na ústrednú vládu v Prahe, aby prinútila bratislavskú vládu k ústupkom. Poľský vyslanec K. Papež 31. októbra 1938 vyhrotil stanovisko Poľska hrozbou, že ak do večera nedostane kladnú odpoveď, „*Poľsko použije najostrejšie prostriedky*“. Za tejto situácie Tiso ustúpil a telefonicky oznámil do Prahy, že „*v mene svojej vlády v zásade akceptuje poľské požiadavky*“. Varšava vystúpila 1. novembra 1938 s oficiálnou nótu voči vláde ČSR s požiadavkami teritoriálneho rozšírenia na území Kysúc, Spiša a Oravy a s požiadavkou ukončenia práce delimitačnej komisie do konca novembra 1938. V nóte sa zaviazalo Poľsko uznať určenú hranicu za definitívnu.¹⁹ Tieto aktivity koordinoval Jan Szembek s Andrásom Horym, maďarským vyslancom vo Varšave, v čase, keď Budapešť viedla rokovania o získanie slovenského územia.²⁰

15 Slovák, 11. 10. 1938.

16 DEÁK, Ladislav: ref. 13, s. 19.

17 Slovák, 23. 10. 1938.

18 GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938 – 1939*. Praha 2004, s. 154-155.

19 DEÁK, Ladislav: ref. 13, s. 23.

20 CHLEBOWCZYK, Józef: Rok 1938 a sprawa Zaolzia. Refleksje. In: *Rok 1938 : Aneksja Austrii i Monachium. Prace historyczne, zeszyt 83, Studia polono-danubiana et balcanica II*. Kraków 1987, s. 71.

Slovenská vláda 8. novembra menovala do delimitačnej komisie ako predsedu Dr. Františka Hrušovského a členov: Dr. Ivana Krnu, Ing. Jána Slávika, mjr. Štefana Jurecha, Pavla Čarnogurského, Antona Granatiera a Milana Poláka.²¹ Delimitačná komisia začala rokovania 16. novembra v hoteli Remi v Žiline. Pri vytyčovaní hraníc sa stretávala s odporom slovenského obyvateľstva a s mohutnými demonštráciami.²² Úsilie obyvateľov postihnutých obcí sa stretávalo s výraznou podporou tlače.²³ Dochádzalo aj k incidentom medzi obyvateľstvom a delimitačnou komisiou. Dňa 21. novembra došlo k incidentu v obci Svrčinovec, kde sa pri vymeriavaní železničnej trate poľskou komisiou zbehlo asi 100 žien a detí, plakali a kričali na poľskú komisiu: „Prečo nám beriete našu zem, keď my sa k Vám pripojiť nechceme? Vy hladové poľské vši, vy nás zožeriete, ako ste už vyžrali Sliezske. Je vás 40 miliónov, hanba vám, že si nemôžete postaviť železnicu a preto nám beriete našu slovenskú zem.“²⁴ Dochádzalo aj k prestrelkám a bojom pri obsadzovaní hranice poľským vojskom.²⁵ Poľská vláda na tieto protesty zareagovala oznámením Prahe, že v záujme udržania pokoja a v snahe predísť ďalším incidentom poľské vojsko obsadí územia, ktoré majú pripadnúť Poľsku, ešte pred určitým termínom. Česko-slovenskej vláde neostávalo iné riešenie, len súhlasiť s týmto rozhodnutím.²⁶ Vzhľadom na napätia, s ktorými sa stretla poľská časť delimitačnej komisie na území Slovenska, odmietla pokračovať v rokovaní na slovenskom území a posledná etapa rokovaní sa konala v Zakopanom. Rokovania sa uzatvorili 1. decembra 1938 v Zakopanom, kde obidve delegácie podpísali záverečný protokol. Poľsku boli odstúpené Čierne, Skalité a Svrčinovec, Suchá Hora a Hladovka, Javorina, časť katastru Ždiaru

21 ŠIMONČIČ, Jozef: Denník Dr. Františka Hrušovského, predsedu delimitačnej komisie československo-poľskej v roku 1938. In: Studia historica Tyrnaviensia III. Trnava 2003, s. 307.

22 V Čadci manifestovalo 19. novembra 1938 15 000 obyvateľov zo širokého okolia za zotrvanie pri Česko-Slovensku a proti poľským požiadavkám. SNA Bratislava, f. KÚ, kart. 308, č. 73.203.

23 Slovák, 19. 11. 1938, 22. 11. 1938, 23. 11. 1938.

24 SNA Bratislava, f. KÚ, kart. 265, č. 76.574.

25 SNA Bratislava, f. KÚ, kart. 265, č. 76.837, č. 76.576; kart. 308, č. 72.352, č. 72.877. BULKA, Wladyslaw: Ťažké to boli časy pre oba národy. In: Verejná správa 4, 2007, s. 26. Slovák, 26. 11. 1938. Podrobne sú protesty slovenských obyvateľov zachytené v Denníku Dr. Františka Hrušovského, predsedu delimitačnej komisie československo-poľskej v roku 1938, publikovanom v Studia historica Tyrnaviensia III. Trnava 2003, s. 305-332.

26 SNA Bratislava, f. KÚ, kart. 265, č. 74.584.

a Lipnice, Lesnica a územie pri Cigeľke. Spolu 226 km² a 4 280 obyvateľov.²⁷ Predseda delimitačnej komisie František Hrušovský hodnotil dosiahnutú dohodu ako čestnú a vyzdvihoval okolnosť, že napriek nepriaznivým podmienkam – tlačovým útokom a protestom obyvateľstva – sa podarilo zmierniť poľské požiadavky a zachrániť tisíce Slovákov. Podobne aj ministerstvo zahraničných vecí hodnotilo dosiahnutú dohodu pozitívne.²⁸

Postoj, ktorý prezentovala poľská delegácia pri podpísaní dohody v Zakopanom, že poľské požiadavky sú splnené a slovenská hranica definitívne ustálená, neodrážal stanovisko značnej časti poľskej verejnosti, ktorá netajila svoje sklamanie z nepripojenia väčšej časti Oravy a Spiša. S týmto postojom sa nestotožňovala ani poľská vláda, ktorej prioritným cieľom ostávalo dosiahnutie spoločných poľsko-maďarských hraníc. Beck v deň podpísania dohody v Zakopanom, dôverne informoval poľského vyslanca v Budapešti, že „v prípade ďalšej dezintegrácie republiky môžeme revidovať toto naše stanovisko“.²⁹ Poľská republika si pripísala počas nepokojných jesenných mesiacov v roku 1938 určité územné zisky, stratila však svoj politický a morálny kredit v očiach slovenskej verejnosti. Polonofilske krídlo HSLS bolo oslabené a vzrástol význam germanofilskej orientácie hnutia.³⁰

V období po uzavretí dohody v Zakopanom prestali kontakty medzi predstaviteľmi poľskej a slovenskej vlády. Vzájomná nálada sa udržiavala na bode mrazu, čomu napomáhali aj početné sťažnosti slovenských obyvateľov odstúpených území o prenasledovaní zo strany poľských orgánov.³¹ K ochladeniu vzťahov napomáhala aj spolupráca Poľska s Maďarskom, s cieľom obsadenia Podkarpatskej Rusi Maďarskom, ktoré slovenská vláda považovala za hlavného nepriateľa. Poľskú vládu na druhej strane znepokojovali kontakty slovenskej vlády s Nemeckom a obávala sa presadenia nemeckého vplyvu na Slovensku. Z týchto dôvodov začala poľská vláda podnikat' kroky na zmiernenie napätia medzi obidvoma národmi a vládami. Koncom januára 1939 došlo k stretnutiu slovenských a poľských predstaviteľov v Tešíne, kde sa podarilo presvedčiť slovenských zástupcov o nových perspektívach

27 SNA Bratislava, f. KÚ, kart. 265, č. 76.790. MIŠKOVIČ, Alojz: Napravená krivda. Turčiansky sv. Martin 1940, s. 68. ŠIMONČIČ, Jozef: ref. 21, s. 311. Ďalšie poľské nároky boli predložené verejnosti v brožúre Spisz, Orawa i ziemia Cza-decka w świetle stosunków etnicznych i przeszłości dziejowej. Kraków, 1939.

28 Slovák, 4. 12. 1938. DEÁK, Ladislav: ref. 13, s. 25.

29 DEÁK, Ladislav: ref. 3, s. 213.

30 ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia: Poľská otázka v slovenskej spoločnosti v rokoch 1938 – 1939. In: Historické štúdie 38. Bratislava 1997, s. 65-67.

31 Slovák, 3. 1. 1939; 12. 1. 1939; 24. 1. 1939.

slovensko-poľských vzťahov. Poľská strana počas rokovaní prejavila pochopenie pre hospodárske problémy Slovenska, bola ochotná pomôcť oslabiť germanofilské krídlo v HSES a naznačila možnosť novej modifikácie slovensko-poľských hraníc. V tomto ovzduší sa konali v Ružomberku v dňoch 18. – 19. februára 1939 neoficiálne porady o možnostiach hospodárskej, kultúrnej a turistickej spolupráce medzi Slovenskom a Poľskom. Na slovenskej strane ich viedol Karol Sidor a na poľskej poslanec Félix Gwiżdż. Rokovania sa dotkli aj otázky Podkarpatskej Rusi, ku ktorej sa Sidor vyjadril, že slovenská strana je pripravená rokovať o pričlenení tohto územia k Maďarsku, keby výmenou Maďari vrátili Slovensku Košice. Na rokovaníach bola vznesená aj otázka garancie slovenských hraníc v prípade zániku Česko-Slovenska.³² Poľsku sa podarilo na týchto rokovaníach posilniť svoj politický, kultúrny a hospodársky vplyv na budúci vývoj na Slovensku. Posilnením svojho vplyvu sledovala Varšava podporu umiernenému krídlu v HSES voči nemeckej politike a posilnenie procesu nezávislosti Slovenska v prípade rozpadu republiky.³³

Počas marcovej krízy ostalo Poľsko, napriek prisľúbeniam Hitlera z Berchtesgadenu o spoločnom postupe Nemecka, Poľska a Maďarska voči Česko-Slovensku, stranou. Slovenskí polonofili a umiernené krídlo HSES sa snažili nájsť vo Varšave podporu a garancie svojej samostatnosti. Poľský konzul v Bratislave Łaciński informoval začiatkom marca Varšavu, že táto skupina vedená Tisom a Sidorom sa zaoberá myšlienkou vytvorenia politického bloku, ktorý by zahrňoval Poľsko, Maďarsko a samostatné Slovensko ako prostriedok proti nemeckej agresii.³⁴ V dňoch 6. – 9. marca 1939 vykonal Pavol Čarnogurský návštevu Varšavy za účelom získania informácií o konkrétnom postoji Poľska k vyhláseniu samostatného Slovenska, k otázke garancie hraníc a možnostiach ďalšej spolupráce. Čarnogurského prijal zástupca ministra zahraničných vecí Miroslaw Arciszewski. Arciszewski vyhlásil, že poľská vláda si osvojí také stanovisko riešenia slovenskej otázky, pre ktorú sa rozhodne slovenská politika. V prípade samostatného Slovenska upraví Varšava svoje vzťahy podľa toho, aký stupeň samostatnosti Slovensko dosiahne. V otázke hraníc sa poľská strana vyjadrila, že hranice so Slovenskom pokladá za definitívne a použije svoj vplyv v Budapešti, aby aj tam rešpektovali slovenské hranice. Tieto predbežné stanoviská mali byť zmluvne zakotvené počas návštevy Jozefa Tisu vo Varšave dňa 19. marca 1939.³⁵

32 ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia: ref. 30, s. 70. Slovák, 21. 2. 1939; 3. 3. 1939.

33 DEÁK, Ladislav: ref. 3, s. 222.

34 DEÁK, Ladislav: ref. 3, s. 224.

35 DEÁK, Ladislav: ref. 3, s. 224-225.

Dňa 14. marca 1939 došlo k vyhláseniu Slovenského štátu. Medzi prvými štátmi, ktoré uznali existenciu samostatného Slovenského štátu bolo aj Poľsko.³⁶ Varšava si ako prvá zriadila v Bratislave svoje vyslanectvo, keď pretvorilo svoj generálny konzulát a funkciou diplomatického zástupcu poverilo v hodnosti chargé d'affaires Mieczysława Chalupczyńskiego, ktorý bol dovtedy konzulom v Užhorode.³⁷ Slovensko vymenovalo už 16. marca 1939 na miesto chargé d'affaires Karola Klinovského a 20. marca bolo otvorené vyslanectvo vo Varšave.³⁸ Poľsko sa pokúšalo rýchlym uznaním poistiť svoje južné hranice, vyvážiť „nerozhodnosť“ Maďarska a zabrániť prenikaniu nemeckého vplyvu na Slovensko.³⁹ Podpísanie ochrannej zmluvy Slovenského štátu s Nemeckom dňa 18. marca 1939 pociťovalo Poľsko ako priame ohrozenie svojej existencie. Na protest proti tomuto kroku odvolalo svojho diplomatického zástupcu do Varšavy (do polovice apríla).⁴⁰ Poľsko dostalo ešte pre podpisom ochrannej zmluvy nemeckou stranou ponuku od Nemecka na získanie slovenských území výmenou za ustúpenie vo veci koridoru a Gdaňska. Túto otázku nastolil pred poľským vyslancom Lipským nemecký minister zahraničných vecí von Ribbentrop dňa 21. marca 1939. Varšava túto výmenu odmietla.⁴¹ Slovenskú vládu nepokladali Poliaci za samostatný subjekt, ale len za nástroj nemeckých požiadaviek. To je zrejmé aj z prejavu J. Becka, v ktorom vyslovil pranie, „aby slovenský národ stal sa konečne samostatným subjektom a prestal byť len objektom jednaní.“⁴² Slovenská vlá-

36 V problematike, kto prvý uznal Slovenskú republiku, sa vedú spory. Slovák, 16. 3. 1939 udáva ako prvý štát Maďarsko. Ministerstvo zahraničných vecí SR v informácii o uznaní Slovenského štátu z 21. 11. 1939 uvádza ako prvé Poľsko. SNA Bratislava, fond Ministerstvo zahraničných vecí 1939 – 45 (ďalej MZV 1939-45), kart. 112, č. 14.503.

37 Slovák, 17. 3. 1939.

38 NĚMEČEK, Jan : Slovensko-polské vztahy v předvečer druhé světové války. In: Historický časopis 45, 1997, č. 3, s. 440.

39 PETRUF, Pavol : Zahraničná politika Slovenskej republiky (1939 – 1945). In: Historické štúdie 38. Bratislava 1997, s. 14.

40 ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia : ref. 30, s. 73.

41 Von Ribbentrop už pred odpoveďou z Varšavy podpísal dňa 23. marca 1939 ochrannú zmluvu so Slovenskom. Varšava dostala aj v nasledujúcich dňoch, 27. a 28. marca, ponuky od Nemecka na výmenu napriek už uzavretej ochrannej zmluve Nemecka so Slovenským štátom. Aj tieto odmietlo. HOENSCH, Jörg K. : Slovensko a Hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938 – 1939. Bratislava 2001, s. 194-195.

42 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 208, č. 433/39. kart. 133, č. 2589/39. O postavení Slovenska v poľských očiach vypovedá aj článok v denníku Czas

da mala obavy aj z poľskej intervencie počas konfliktu s Maďarskom. Preto pozorne sledovala pohyby poľských vojsk a mobilizácia piatich ročníkov vyvolala obavy z plánov Varšavy. Tieto obavy sa nakoniec nepotvrdili a Poľsko zachovalo v tomto konflikte neutralitu.⁴³ O ďalších nemecko-poľských rokovaniach ohľadne Slovenska sa dozvedáme zo správy K. Klinovského zo 7. mája 1939, ktorý sa počas návštevy ministra zahraničných vecí M. Arciszewského 5. mája dozvedel, že „v rozhovoroch medzi ministrom von Ribbentropom a poľským vyslancom Lipskym v Berlíne bola zmienka o Slovensku v tom zmysle, že po usporiadaní nemecko-poľských otázok, bude treba usporiadať aj otázku Slovenska.“⁴⁴

Nálade medzi štátmi neprospievala ani politika poľských orgánov voči slovenským obciam pripojeným k Poľsku v roku 1938. Poľské orgány tvrdo prenasledovali na tomto území každý prejav slovenského povedomia. O poľskom zaobchádzaní v pohraničnom území dochádzali takmer denne ústne a písomné správy.⁴⁵ Svedčili o násilnej polonizácii a odpore slovenského obyvateľstva voči takémuto konaniu. Na protesty slovenskej vlády voči tomuto zaobchádzaniu so slovenskou menšinou v Poľsku, odpovedalo ministerstvo zahraničných vecí vo Varšave, že „považuje otázku zaobchádzania s občanmi hlásiacimi sa k slovenskej národnosti, v ktorejkoľvek obci – teda i na odstúpenom území – za záležitosť povahy celkom vnútroštátnej a nerado vidí intervencie tohto druhu“.⁴⁶ Slovenský štát vyvíjal od svojho vzniku úsilie o určité hraničné korektúry na svojich severných hraniciach. Rokovania s poľskou stranou postupne prebiehali, avšak následkom prejavu ministra Tuku v apríli 1939 v Žiline, v ktorom ostro zaútočil proti Poľsku a obvinil ho z dohody s Maďarskom na rozdelení Slovenska, boli prerušené.⁴⁷ Hraniče medzi obidvoma štátmi neboli jasne vymedzené a kvôli tomu dochádzalo k rozličným konfliktom.⁴⁸ Túto situáciu mala vyriešiť slovensko-poľská

z dňa 20. mája 1939, ktoré v svojom historickom prehľade vývoja Nemeckej ríše, do mapky Nemeckej ríše, zachycujúcej súčasnú situáciu zahrnulo aj Slovenský štát. SNA Bratislava, f. MZV, kart. 112, č. 2781/1939.

43 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 79, č. 51.648, správy z dňa 25. marca 1939.

44 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 208, č. 1880/39.

45 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 112, č. 30.483, 10.459. kart. 208.

46 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 208, č. 2780. Józef Beck označil Slovensko vo svojej reči z 5. mája 1939 za „Kondomínium“, čo sa stretlo s protestom slovenskej vlády. SNA, f. MZV 1939 – 45, kart. 133, č. 2085.

47 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 208, č. 1880/39.

48 Dňa 6. marca 1939 došlo pri obci Palota k prekročeniu slovensko-poľskej hranice vojenskou hliadkou. SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 131, č. 18.455/39.

delimitačná komisia, do ktorej boli 19. júna 1939 menovaní ako predseda František Hrušovský a ako jeho zástupca generál Rudolf Viest.⁴⁹ Menovanie poľských členov delimitačnej komisie sa predlžovalo a vlastnú prácu komisie nakoniec znemožnilo vypuknutie vojny.

Neuralgickým bodom vzájomných vzťahov sa stala aj otázka československého odboja v Poľsku. Česko-slovenské vyslanectvo vo Varšave, v ktorého čele stál vyslanec Juraj Slávik, nebolo napriek pokynu ministra zahraničných vecí Č-SR Františka Chvalkovského odovzdané Nemecku.⁵⁰ Toto vyslanectvo a konzulát v Krakove sa stali základňou pre československý odboj v Poľsku. Do Poľska sa uchýlil 25. mája 1939 aj armádny generál Lev Prchala, jeden z najvyšších predstaviteľov bývalej československej armády.⁵¹ Tento prebral organizáciu československého odboja a mienil vytvoriť v Poľsku česko-slovenské légie.⁵² Táto myšlienka sa spočiatku stretávala s poľským odporom, keďže nechceli provokovať nemeckého suseda, nakoniec však poľský generálny štáb rozhodol aj o oficiálnom organizovaní česko-slovenských légii v Poľsku v prípade vojny.⁵³

Za týchto okolností sa samozrejme vzťahy medzi obidvoma krajinami udržiavali len na ekonomickej a hospodárskej rovine. Výsledkom vzájomných rokovaní v hospodárskej oblasti bolo podpísanie obchodnej dohody dňa 2. mája 1939 v Bratislave.⁵⁴ Dňa 23. mája 1939 bola podpísaná medzi obidvoma štátmi turistická dohoda.⁵⁵ Vzájomným vzťahom v politickej rovine to napriek všetkému nepomohlo. Rastúce napätie medzi Nemeckom a Poľskom, pozoroval Slovenský štát s obavami. Geografická poloha a snaha Berlína zapojiť do vojnového konfliktu aj svojho nového partnera, nedávala slovenskej vláde veľa priestoru na manévrovanie.⁵⁶ Napriek tomu sa slovenská vláda pokúsila o normalizovanie diplomatických vzťahov s Poľskom. Napomôcť tomu malo vyslanie Dr. Ladislava Szathmáryho za vyslanca vo Varšave. Szathmáry obdržal 17. júna 1939 súhlas od poľskej vlády a po príchode

49 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 208, č. 4720/39.

50 KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Protí Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939 – 1945*. Praha 2004, s. 20.

51 Podrobnejšie k otázke česko-slovenského odboja v Poľsku: KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: ref. 50, s. 48-77.

52 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 78, č. 2954/39.

53 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 208, č. 16.405/39. kart. 112, č. 10.354/39.

54 HRNKO, Anton: *Príčiny a spoločensko-politické dôsledky účasti Slovenského štátu vo vojne proti Poľsku roku 1939*. In: *Historický časopis* 31, 1983, č. 3, s. 400.

55 *Slovák*, 24. 5. 1939.

56 PETRUF, Pavol: ref. 39, s. 20.

do Varšavy ho dňa 30. júna prijal poľský prezident Ignác Moscický, ktorému odovzdal poverovacie listiny.⁵⁷

Od začiatku leta 1939 sa množili v tlači útoky proti Poľsku⁵⁸ a revizionistické prejavy vládnych činiteľov (Tiso, Čatloš, Mach, Kirschbaum), proti čomu protestoval chargé d'affaires M. Chalupczyński. Pritom dal najavo, že tieto prejavy protipoľskej nálady pokladá za inšpirované z Nemecka.⁵⁹ Poľská tlač v týchto dňoch informovala svojich čitateľov o odzbrojení slovenskej armády, o konci nezávislosti Slovenska a o zriadení ďalšieho Protektorátu. Tieto nepravdivé informácie mali za následok, že boli odňaté práva dovozu a rozširovania niektorých poľských denníkov.⁶⁰ Začiatkom augusta 1939 bola slovenská vláda už naklonená myšlienke zúčastniť sa na prípadnom nemecko-poľskom konflikte na strane Berlína. Do náručia nemeckej politiky ich poháňali jednak obavy z poľského vpádu na slovenské územie⁶¹, a jednak snaha o získanie odstúpených území. Slovenská vláda sa čoraz viac orientovala na svojho spojenca. Podľa správy Szathmáryho, Beck sa obával, že Maďarsko pod tlakom Nemcov nastolí vládu nacistov, a tak Poľsko stratí ďalšieho spojenca. Aby zaistil neutralitu Budapešti, zaoberal sa myšlienkou navrhnuť Maďarsku tajnú zmluvu o rozdelení Slovenska v prípade, keby sa Slovensko stalo bázou nemeckého útoku na Poľsko a po eventuálnej porážke Nemecka.⁶² Výsledkom tejto správy bolo, že Bratislava sa ešte v užšej miere primkla k Nemecku. V druhej polovici pokračovala eskalácia napätia medzi obidvoma štátmi. V zvýšenej miere sa vyskytovali v tlači protipoľské články a demonštrácie za návrat odstúpených území. 22. augusta 1939 bola v Bratislave zorganizovaná protipoľská demonštrácia za návrat Javoriny, počas ktorej sa A. Mach v prejave vyslovil: „... každý Slovák je ochotný uchopiť sa zbrane za tým účelom, aby sa odtrhnuté územia vrátili k Slovensku.“ Demonštrácia vyústila do útoku na byt poľského chargé d'affaires M. Chalupczinského. Tieto

57 Slovák, 18. 6. 1939, 2. 7. 1939.

58 Slovák, 8. 7. 1939.

59 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 112, č. 8926/taj.

60 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 144, č. 1839/39, 7841/39, 8048/39. kart. 112, č. 628/1939.

61 Do Bratislavy prichádzali správy o presunoch a koncentracii poľských jednotiek na slovensko-poľskom pohraničí. Zároveň boli pozorované spoločné maďarsko-poľské cvičenia. Jeden kapitán poľskej armády kontroloval koncom júla stav ciest a mostov na pohraničí, pričom sa vyslovil: „...cesty musia byť dobré až k štátnym hraniciam, lebo Poliaci musia ísť, čo najskôr pre Slovákov, ktorí nechcú byť pod Nemcami“. SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 133, č. 2007/39, kart. 79, č. 15.1271/dôv.2.oddel.1939.

62 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 208, č. 10.418/39 taj.

okolnosti sa samozrejme stali príčinou protestov z poľskej strany.⁶³ V rastúcej miere sa vyskytovali aj incidenty na hraniciach medzi poľskými jednotkami na jednej strane a nemeckými a slovenskými jednotkami na strane druhej. Tieto incidenty svedčili o vzrastajúcom napätí, keď sa každým dňom očakávalo vyhlásenie vojny. Samozrejme sa tieto akcie stretávali s protestmi oficiálnych miest.⁶⁴ Stupňovanie napätia pokračovalo slávnostným privítaním nemeckého vojska na Slovensku 28. augusta 1939 ministerským predsedom J. Tisom a jeho prejavom, v ktorom ohlásil hroziace nebezpečenstvo zo strany Poľska. Na protest Varšavy⁶⁵ odpovedala slovenská vláda prostredníctvom Slovenskej tlačovej agentúry, že neprechováva agresívne zámery voči Poľsku a robí len nevyhnutné kroky v záujme integrity Slovenska. Zároveň žiadala slovenská vláda, aby Varšava spravila ústretový krok ku konsolidácii vzájomných vzťahov a vrátila spoločné hranice do pôvodného stavu.⁶⁶

Dňa 1. septembra 1939 začala útokom Nemecka na Poľsko druhá svetová vojna. Po boku Nemecka sa zapojilo do bojov proti Poľsku aj slovenská armáda, čím došlo k okamžitému prerušeniu diplomatických vzťahov. Už dňa 1. septembra 1939 bolo zatvorené poľské vyslanectvo v Bratislave a 2. septembra bolo zapečatené.⁶⁷ Slovenský vyslanec vo Varšave, Ladislav Szathmáry sa v reakcii na spoluprácu Slovenska s Nemeckom rozhodol vystúpiť proti nacistickej agresii a pripojiť sa k československému odboju v Poľsku. Už 1. septembra 1939 odovzdal viceministrovi zahraničných vecí Janovi Szembekovi pripravený prejav, v ktorom sa postavil proti postupu slovenskej vlády a Nemecka a vyjadril podporu „bratskému národu poľskému“.⁶⁸ 2. septembra 1939 sa stretol s Jurajom Slávikom, aby spolu koordinovali spoluprácu slovenského a československého vyslanectva v Poľsku. V ten istý deň oznámil svoje vyhlásenie aj prostredníctvom poľského rozhlasu a tlače, keďže jeho vyhlásenie z 1. septembra slovenská a nemecká tlač a rozhlas vyhlásili za falzifikát. Szathmáry svoje rozhodnutie oznámil všetkým slovenským vyslancom v zahraničí a zaslal im 3. septembra telegram, v ktorom ich informoval o zriadení Dočasného slovenského výboru vo Varšave, „ktorý

63 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 133, č. 10.481. Bližšie k protipoľským prejavom a demonštráciám BAKA, Igor: Slovensko vo vojne proti Poľsku v roku 1939. In: Vojenská história 9, 2005, č. 3, s. 26-46.

64 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 131, č. 11.285/39, č. 11.008, kart. 208, č. 10.805/39 taj.

65 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 133, č. 11.113.

66 ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia : ref. 30, s. 77.

67 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 112, č. 10.030/39.

68 NĚMEČEK, Jan: ref. 38, s. 449. BAKA, Igor : ref. 63, s. 45.

organizuje odboj a očakáva Vaše pristúpenie a spolupôsobenie pri záchrane slobody, cti a budúcnosti Slovenska...“⁶⁹ Szathmáry sa zároveň obrátil na vyslanca vo Vatikáne Karola Sidora s výzvou, aby prevzal vedenie Výboru. Sidor túto výzvu odmietol. Szathmáry sa zapojil do československého zahraničného odboja a úplne sa podriadil politickému vedeniu Slávika a jeho prostredníctvom Beneša.⁷⁰

Slovensko svojim ťažením proti Poľsku získalo návrat území, ktoré Poľsko zabralo v rokoch 1920, 1924 a 1938. K inkorporácii daných území nedošlo v septembri 1939, napriek tomu, že už 3. septembra 1939 sa dostavili k Tisovi nemecký štátny tajomník Wächter a Dr. Rádl s nemeckým návrhom zákona o privtlení týchto území, „odvolávajúc sa, že činia tak na príkaz Seyss-Inquarta, ktorý túto vec robí na prianie samého Führera.“⁷¹ K pripojeniu týchto území došlo až slávnostným schválením ústavného zákona č. 325 z 22. decembra 1939 o inkorporácii územia, ktoré po roku 1918 bolo pripojené k bývalej Poľskej republike.⁷²

69 NĚMEČEK, Jan: ref. 38, s. 451. BAKA, Igor : ref. 63, s. 45.

70 NĚMEČEK, Jan: ref. 38, s. 453.

71 SNA Bratislava, f. MZV 1939 – 45, kart. 112, č. 11.550/39.

72 Slovenský zákonník 1939, č. 325, s. 648.